

ningen uitgevaardigd die betrekking hadden op riolering, verkeersveiligheid en brandgevaar. In samenspraak met de bouwwereld waaruit zij voortkwamen, zorgden stadsrooimeesters voor enig toezicht, een traditie die na de Franse Tijd voortgezet werd door het college van rooimeesters. In 1841 werden alle van kracht zijnde bouwbepalingen in één keur samengebracht. Met het oog op een fraai stadsgezicht moesten nu vooraf bouw- en geveltekeningen overlegd worden. Om meer greep te krijgen op de stadsontwikkeling werd in 1857 een commissie van toezicht ingesteld die echter tamelijk machteloos was als het om inpandige bebouwing (arbeidershofjes) ging. Gaandeweg werd de jurisdictie van een in 1872 ingestelde bouwpolitie uitgebreid, een proces dat met de woningwet van 1901 bekroond werd.

Het boek leest als een omgevallen boekenkast. Bouwtoezicht, bouwgeschiedenis, institutionele, sociale en economische kaders komen aan de orde. Waar gegevens over Den Haag ontbreken worden andere voorbeelden aangehaald. Het boek is dus goed gedocumenteerd, zo goed dat de vraagstelling en de analyse er onder bedolven worden. De Klerk heeft in feite een geschiedenis van het Haagse bouwen proberen te schrijven. Zijn documentatie vormt een nuttige aanvulling op *'s Haags werken en werkers. 350 Jaar gemeentewerken (1636-1986)*. De annotatie wijkt enigszins af van gangbare conventies. Overigens is het boek mooi uitgegeven en geïllustreerd.

P. R. D. Stokvis

R. Falkenburg, e. a., ed., *Hof-, staats- en stadsceremonies. Court, state and city ceremonies* (Nederlands Kunsthistorisch jaarboek XLIX (1998) [verschenen 1999]; Zwolle: Waanders, 1999, 307 blz., f225,-, ISBN 90 400 9266 4).

Het *Nederlands kunsthistorisch jaarboek* is met het tijdschrift *Oud Holland*, dat sedert 1883 verschijnt, de oudste en de belangrijkste periodieke publikatie op het gebied van de Nederlandse kunstgeschiedenis. Aanvankelijk samengesteld uit losse artikelen in chronologische volgorde is het jaarboek vanaf zijn vijftiende jaargang (1974) gewijd aan één onderwerp of thema. Dat is ook met het hier besproken jaarboek het geval. Nieuw is evenwel dat in deze bundel, gewijd aan hof-, staats- en stadsceremonies van de zestiende tot de achttiende eeuw, gepoogd wordt de grenzen van de kunstgeschiedenis te overschrijden door ook beoefenaars van andere disciplines aan het woord te laten. Het thema leent zich daarvoor bij uitstek. Feesten, plechtigheden en optochten zijn vergankelijk. Wat daarvan rest is wat is vastgelegd in beeld, woord en muziek. Een fraaie ontmoetingsplaats dus voor de kunsthistoricus, de neerlandicus, de theaterhistoricus, de musicoloog, maar ook voor beoefenaars van de sociale geschiedenis en de culturele antropologie. Is deze poging tot een multidisciplinaire benadering geslaagd?

Van de negen artikelen handelen er zeven over feesten en plechtigheden in de zestiende en het begin van de zeventiende eeuw. Zij nemen ruim twee derde deel van het boek in beslag. De bijdragen van de vier engelstalige auteurs gaan alle over die periode. Emily Peters schrijft over het hoffeest in het Waalse Binche ter gelegenheid van het bezoek van de toekomstige Philips II aan de Nederlanden in 1549, Mark A. Meadow (die ook de inleiding voor zijn rekening nam) over diens Blijde Inkomste in Antwerpen in hetzelfde jaar, Stephanie Schrader over de begrafenisprocessie in Brussel na de dood van Karel V in 1558 en Margit Thöfner over de Brusselse stedelijke ommegang van 1615 en de reeks van acht grote schilderijen die Denijs van Alsloot in opdracht van de aartshertogen daarvan maakte. Zij vertonen in aanpak en ge-

bruik van terminologie onmiskenbaar samenhang, maar zijn in mijn ogen toch de zwakste van de bundel. Alle vier auteurs laboreren aan de neiging tot overmatig gebruik van een abstracte terminologie, die soms een gebrek aan gedetailleerde feitelijke kennis van de plaatselijke geschiedenis schijnt te verhullen. Het kwistig gebruik van een begrip als 'identity', met toevoeging van adjectieven 'civic', 'communal', 'political' of 'imperial', en van substantieven als 'construction' en 'ritualisation' draagt niet bij tot nieuwe inzichten in de betekenis van deze openbare feesten. Wat is precies 'ritualisation of communal space and identity'?

De artikelen van de Nederlanders W. H. M. Hummelen en B. A. M. Ramakers over de bijdragen van de rederijkers tot de feestcultuur zijn van ander niveau. Hummelen, dé kenner op het gebied van de rederijkerscultuur, behandelt aan de hand van contemporaine afbeeldingen in prent en tekening vormen en functies van de toneel stellen waarop de rederijkerskamers in Antwerpen, Gent en Brussel tijdens Blijde Inkomsten hun tableaux vivants toonden: het gaat hier als het ware om de incunabelen van het moderne toneel. Ramakers' artikel over de beeldtaal van de Haarlemse rederijkerswedstrijd van 1606, waaraan kamers uit twaalf Hollandse steden en dorpen deelnamen, kan gelezen worden als een fraaie en geleerde inleiding tot de rederijkerscultuur in het algemeen, meer in het bijzonder tot het visuele element daarin. Ook het laatste opstel in deze bundel, dat van Hessel Miedema, gaat over de zestiende eeuw, maar is van geheel andere aard: in een uitstekend geschreven, erudiet en geestig betoog beschrijft hij de kunsttheoretische discussie die losbrandde naar aanleiding van het enorme historieschilderij 'De intocht van Karel V in Antwerpen op 23 september 1520' van de Weense schilder Hans Makart. Dit schilderij maakte in 1879 een rondreis en is ook in Amsterdam te zien geweest. De aanwezigheid van schaars geklede Antwerpse schonen op dit doek gaf aanleiding tot een felle polemiek, waartoe J. A. Alberdingk Thijm de aanzet gaf.

De twee overige artikelen zijn vrij willekeurig gekozen hoofdstukken uit twee eeuwen feestgeschiedenis. Jochen Becker schrijft een rijk gedocumenteerd artikel over het riddertoemooi van de Hollandse adel in Den Haag bij het huwelijk in 1638 van Johan Wolfen van Brederode met Louisa Christina von Solms, een zuster van Amalia, de vrouw van Frederik Hendrik. Freek Schmidt analyseert de architectonische vormgeving van het vuurwerktheater, dat naar aanleiding van de Vrede van Aken in 1749 in de Haagse Hofvijver werd gebouwd.

Dit jaarboek is een boeiende, zij het wat willekeurig samengestelde bundel over één thema. De verschillende auteurs schrijven allen vanuit hun eigen discipline, een integratie is niet tot stand gekomen. Maar dit kan van een bundel als deze ook nauwelijks worden verwacht. Tot slot moet mij van het hart dat de afbeeldingen, jammer genoeg alle in zwart-wit, druktechnisch soms beneden de maat zijn.

W. H. Vroom

J. J. P. de Jong, *De waaier van het fortuin. De Nederlanders in Azië en de Indonesische archipel, 1595-1950* (Den Haag: Sdu, 1998, 715 blz., f79,90, ISBN 90 12 08643 4).

De afgelopen jaren verscheen een aantal overzichtswerken over de Nederlandse koloniale geschiedenis in het algemeen, en die in Indonesië in het bijzonder. Het nieuwe boek van J. J. P. de Jong, *De waaier van het fortuin*, sluit deze rij (voorlopig?) af. De Jong, die in 1988 promoveerde op een lijvige studie over het Nederlandse beleid in de beginjaren van de Indonesische dekolonisatie, heeft een nog lijviger synthese geschreven over de Nederlandse aanwezigheid in de Indonesische archipel. Hij baseert zich daarbij op recente literatuur, aangevuld met eigen onderzoek waar het beeld nog lacunes te zien gaf.